

נר שבת - חובת הבית או חובת הגוף

הרב שלמה פרוש והרב משה פרוש

שיטת הסוברים שהיא חובת הבית

מצוה להדליק בביתו נר בשבת. ויש לעיין בגדר המצוה, האם היא חובת הבית, שהבית שאוכל ומשתמש שם בליל שבת צריך שיהא בו נר דלוק, וכמצות מזווה ובדיקת חמץ שהם חובות שמחוייב הגברא שיתקיימו בביתו, אבל אי"צ לקיימם בעצמו דוקא, ואם כמה בנ"א דרים בבית אחד בודאי סגי במזווה אחת ובבדיקה אחת, וה"ה דסגי בנר אחד לבית. או שהיא חובת הגוף, שמצוה על כל איש ישראל להדליק נר במקום שאוכל ומשתמש בליל שבת. והנה הפשטות היא שאינו אלא חובת הבית, וכן לשון הרמב"ם ז"ל (שבת פ"ה ה"א) "אחד אנשים ואחד נשים חייבים להיות בביתו נר דלוק בשבת", הרי שאין חובה להדליק כלל, אלא שיהיה בביתו נר דלוק. [ואע"פ שבשו"ע (סי' רסג ס"ב) ג"כ כתב לשון זה, ומדבריו (שם ס"ז וס"ח) מוכח שיש חובת הגוף כדיבואר להלן אי"ה. על כרחך רק העתיק לשון הרמב"ם ז"ל כדרכו, אבל הרמב"ם ז"ל עצמו שעיקם לשונו והדגיש שהדבר הוא חובה להיות נר דלוק בביתו, נראה ברור דלא ס"ל חובת הגוף כלל].

ובספר הישר (בשו"ת סי' מו, ותורף הדברים מובאים בתוס' בשבת כה ב') יש תשובה מרבנו משולם ז"ל דאם היה נר דלוק שלא לשם שבת אי"צ לכבותו ולחזור ולהדליקו, דכיון שיש נר דלוק בבית נתקיימה המצוה. ומבואר ג"כ דס"ל דליכא חובת הגוף, ואף ליכא מצוה במעשה הדלקה כלל, אלא שיהא נר דלוק בביתו. ומה"ט ס"ל לרבנו משולם ז"ל דאין מברכין על ההדלקה. ורבינו תם ז"ל משיב לו דמנהג הנשים שאם יש נר דלוק מכבות אותו וחוזרות ומדליקות ואם אין נביאות הן בני נביאות הן, והיינו דיש מצוה

להדליק לשם שבת. וגם סובר ר"ת ז"ל דמברכין על ההדלקה, ואפילו אם אי"צ לכבות ולחזור ולהדליק, מ"מ אם מדליק לשם שבת צריך לברך, והביא כמה דוגמאות לזה דאף אם כשנתקיימה המצוה מאליה פטור מ"מ אם הוא עושה צריך לברך. ומשמעות הדברים דאף לר"ת ז"ל ליכא חובת הגוף, שהרי לא פשיטא ליה כלל דצריך לעשות מעשה הדלקה לשם שבת, ואפילו אם צריך שיהא דלוק לשם שבת, מ"מ עדיין יתכן שהוא חובת הבית שיהא בו נר שהודלק לכבוד שבת.

ולענין הנידון אם צריך שתהא ההדלקה לשם שבת, מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דחייבין להיות בביתן נר דלוק בשבת, משמע דאין שום חיוב לעשות מעשה הדלקה לשם שבת, אלא החיוב הוא בתוצאה, שיהיה בביתו נר דלוק, ואם כבר היה דלוק א"צ לכבותו ולחזור ולהדליק, וכדעת רבינו משולם ז"ל, [ואע"פ שסובר דמברכין עליו דלא כרבינו משולם ז"ל].

ומצינו בהדיא בחי' הריטב"א ז"ל (פסחים ז' ב') דנר שבת אינו חובת הגוף אלא חובת הבית. שהוא מחלק שם בין נר חנוכה לנר שבת, דבנ"ח מברכין "להדליק" בלמ"ד, ובנ"ש מברכין "על הדלקת" בעל, והטעם דכל מצוה שצריך לקיימה בעצמו מברך בלמ"ד, וכל מצוה שמתקיימת ע"י אחרים מברך בעל, ולכן בנ"ח אף שיוצא ע"י שהדליקו אחרים שלא מדעתו מ"מ חייב להשתתף בפריטי, כמב' בשבת (כג א'), והיינו דצריך שיודלק מממונו, ועי"ז מקיים המצוה, משא"כ בנ"ש דאם הדליקו אחרים בשבילו שלא מדעתו ושלא מממונו יצא. הרי דבנ"ש ליכא חובת הגוף כלל, וכמו שהבאנו לעיל מהרמב"ם ורבונו משולם ור"ת ז"ל.

שיטת הסוברים שהיא חובת הגוף

אמנם הראבי"ה ז"ל (סי' קצט) כתב דכשם שבנ"ח האכסנאי משתתף בנרו של בעה"ב, ה"נ בנר שבת צריך אכסנאי להשתתף בנרו של בעה"ב, ועי"ז מקיים המצוה, [וזה להיפך מדברי הריטב"א ז"ל]. והו"ד בהגהות מרדכי (סי' תנו), ומשם בב"י, ונקבעו להלכה בשו"ע (שם ס"ז), והוסכם ע"י כל הפוסקים.

ומבואר בדבריהם דמצות הדלקת הנר היא חובת הגוף, שהרי לענין חובת הבית לא נוסף מידי במה שמשנתף, דסגי במה שיש נר דלוק בבית, וע"כ דאף שבעה"ב מדליק אכתי האכסנאי לא נפיק ידי חובתו המוטלת על גופו, וע"י שממונו הודלק מקיים חובתו, וכמו שמצינו בנ"ח דסגי שממונו הודלק. ועוד מבואר בראבי"ה ז"ל דאם מדליקין עליו בביתו אי"צ להשתתף, וכ"פ בשו"ע. וגם זה לא שייך רק בחובת הגוף, דלענין חובת הבית מה מהני שמדליקין עליו במקום שאינו נמצא שם בליל שבת כלל. וכ"כ בביאור הלכה (ד"ה בחורים) וז"ל, שיש מצוה על כל איש ישראל הדלקת נר בשבת [גם באופן שבלא"ה יש שם אורה וליכא חובת הבית], וזה יוצא במה שאשתו מדלקת שם בביתו, עכ"ל.

עוד מצינו שמהר"ח או"ז (בדרשותיו, ומובא בשה"ג על המרדכי סי' רעג בשם פסקי מהר"ם, וכן מובא במהרי"ל דלהלן) ומהרי"ל ז"ל (בתשובה נג, הובא בב"י בשם תשובה אשכנזית) דנו בכמה בעלי בתים שאוכלים במקום אחד כיצד יעשו, ומצד הסברא כתבו שרק אחד מדליק, אבל למעשה כתבו שהמנהג שכל אחד מדליק ומברך. וביאר המהרי"ל ז"ל בטעם המנהג משום "דכל מה שמתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זויות".

ולכאורה קשה דהרי אין חיוב להוסיף עוד נר, ואף דהוי הדור במצוה מ"מ איך שייך לברך ע"ז, והרי בודאי אם הוא עצמו נמלך להוסיף עוד נר אינו יכול לברך ע"ז, ורק אם אחר שעדיין לא הדליק מוסיף נר יכול לברך. וביאור הדבר כמש"כ הגר"א ז"ל (על השו"ע ס"ח) שכל אחד מצווה, וכע"ז בשה"ג על המרדכי (הג"ל) שכ"א מוזהר על שלום בית, דהיינו שיש חובת הגוף על כ"א להדליק ולעשות שלום בית, ולכן אם יש בזה תוספת שלום בית מחוייב להדליק ולברך מצד חובת הגוף.

ואמנם מהר"ח ומהרי"ל ז"ל פקפקו בעיקר הדין, ומצד הסברא דעתם שאין לברך אלא אחד, וכן פסק בשו"ע (ס"ח) מצד ספק ברכות להקל, ורק הרמ"א ז"ל כתב דהמנהג לברך, כמש"כ מהר"ח ומהרי"ל ז"ל שכן נוהגים.

[והיום כבר נדפס הראבי"ה ז"ל מכת"י, ושם מבואר ג"כ דב' בע"ב במקום אחד כל אחד מדליק, ודברים אלו לא הובאו במרדכי, ולא היו לפני הפוסקים. ואמנם יש איזה קושי בהבנת דבריו שם, ואכ"מ].

ומ"מ מה שפקפקו בזה אינו מצד דליכא חובת הגוף, שהרי אף השו"ע מודה דאיכא חובת הגוף, מדפסק דאכסנאי משתתף בפרוטה, אלא הטעם שלא לברך הוא מצד דאין לברך על תוספת אורה, וכמש"כ מהר"ח ומהרי"ל ז"ל, דכיון שכבר יש אור אי"ש לקיים המצוה, ואף דכל אחד מצווה ואכתי לא קיים מצוותו, מ"מ א"א לקיים המצוה במקום שכבר יש אור. ועכ"פ כו"ע מודו דאיכא חובת הגוף, ומבואר בדברי הרמ"א ז"ל דמברכין על חובת הגוף אף שכבר נתקיימה חובת הבית.

נמצא שיש ב' חידושים בחובת הגוף יותר מחובת הבית. א. דלא סגי שתתקיים חובת הבית ע"י אחר שאינו דר כאן אלא צריך לקיימה בעצמו, [או ע"י שידליק בגופו, או ע"י שיש לו שותפות בנר דע"ז יש לו שייכות בקיום המצוה]. ב. עוד נתחדש יותר, דאפילו באופן שכבר נתקיימה חובת הבית ע"י בעה"ב, מ"מ חובת הגוף מחייבתו להוסיף עוד נר לקיים בעצמו את המצוה.

ולענין אם צריך להדליק לשם שבת, הטור והרמ"א ז"ל (ס"ד) פסקו בהדיא כר"ת ז"ל דצריך להדליק לשם שבת, ואם כבר היה דלוק צריך לכבותו ולחזור להדליקו, וכן הלכה. וגם בדעת השו"ע נראה כן, שממה שפסק השו"ע שאורח משתתף בפרוטה או דמדליקין עליו בביתו מוכח שיש חיוב לעשות מעשה הדלקה. [וממה שפסק השו"ע (ס"ד) דלא יקדים להדליק בעוד היום גדול, אין ראיה לזה, שי"ל דהיינו אם בא להדליק לכתחילה צריך לאחור, אבל אם כבר היה דלוק יצא בו, וכמש"כ הגרעק"א ז"ל בגליון השו"ע שם אפילו לדעת ר"ת ז"ל ע"ש].

והנה כיון דהראבי"ה ז"ל מדמה נ"ש לנ"ח, וחובת הגוף דשבת דינה כחובת הגוף דנ"ח, ממילא הראבי"ה ז"ל לומד משם ב' קולות בחובה זו. א. דסגי בנר איש וביתו, שכל בני הבית מחויבים שאחד מהם ידליק נר ואי"צ כ"א מהם

להדליק בעצמו. ב. דאכסנאי משתתף בפרוטה, וע"י שיש לו שותפות בנר וממונו הודלק מקיים בזה חובתו.

ועוד מבואר לגבי נ"ח (שבת כג א') שאכסנאי נשוי שאשתו מדליקה עליו בביתו יוצא בזה יד"ח ואי"צ להשתתף, וגם דין זה לומד הראבי"ה ז"ל מנ"ח לנ"ש, ובפשטות היינו הדין דנר איש וביתו הנ"ל, אלא שנתחדש דגם כשאחד מבני הבית אינו בבית ומתאכסן בבית אחר ג"כ יוצא בהדלקת ביתו. וכל הדינים האלו נפסקו בשו"ע לגבי נר שבת (סי' רסג ס"ז). [וגם מהר"ח ומהרי"ל ז"ל סוברים כן, שהרי לא דנו אלא בב' בע"ב במק"א, אבל באיש וביתו לא עלה על דעת אדם שכל אחד ידליק].

גם לפי השיטות שהוא חובת הגוף יש גם חובת הבית

הנה אחר שנתבאר דיש חובת הגוף המוטלת על כל אחד להדליק נר שבת, יל"ע אם שייך חובת הבית גם בלי חובת הגוף. ולכאורה יש כמה אופנים דגם אחר שיצא יד"ח הגוף עדיין מחוייב להדליק משום חובת הבית:

א. דמשום חובת הגוף אין שיעור להדלקה, וכל שהדליק נר אחד שמאיר לו במקום שמשתמש בשבת יצא, אבל משום חובת הבית לא סגי שהדליק בחדר אחד, אלא צריך להדליק בכל החדרים שמשתמש בהם, וכמש"כ במג"א (סק"א וסקי"ד), והביא כן ממטה משה שהעתיק כן מספר יש"ש לרבו המהרש"ל ז"ל. [אמנם שם כתב דזה הביאור במש"כ בגמ' בשבת כג ב' דרב שיזבי הוה רגיל בשרגי טובא, ומשמע דהידור מצוה הוא ולא חובה, ומ"מ במג"א משמע דחייבא הוא, וכ"פ האחרונים ובמשנ"ב].

ב. שמשום חובת הגוף סגי שידליק נר לחלק מהלילה ויצא בזה ידי המצוה, אבל מצד חובת הבית מחוייב שהנר ידלק כל משך זמן שימוש, ואם הנר הראשון יכבה בתחילת הסעודה, אכתי מחוייב להדליק עוד נר שידלק עד סוף הסעודה או עד שישן.

ג. מי שנמצא חוץ לביתו יוצא יד"ח הגוף במה שאשתו מדלקת עליו בביתו, ומ"מ עדיין מחוייב להדליק במקום שהוא נמצא משום חובת הבית.

בדברי המהר"ם, ונפק"מ לענין ברכה על חובת הבית

ויל"ע אם במקום שמדליק רק משום חובת הבית אם מדליק בברכה, או דלא נתקנה ברכה אלא על חובת הגוף. ולכאורה נחלקו בזה האחרונים ז"ל, וכפי שיבואר בעז"ה. דהנה המהר"ם מרוטנבורג ז"ל הורה, ש"בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו אי"צ להדליק בחדרו ולברך עליו לפי שאשתו מברכת בשבילו". והדברים הובאו ע"י תלמידיו התשב"ץ והמרדכי ז"ל, וכן בכלבו וארחות חיים, והובא ביתה יוסף ונפסק בשו"ע סעיף ו. והדברים סתומים קצת וצריכים פירוש, ויש ב' דרכים בכוונתו וכפי שיבואר בעזה"ת.

דהנה יש באחרונים ב' נידונים בדברי מהר"ם ז"ל:

א. במג"א כתב דאף בסיפא [באופן שהוא אצל אשתו] צריך להדליק בחדרו אלא שאין לברך, אבל בא"ר הביא מהתשב"ץ והכלבו שכתבו דאי"צ להדליק, ומשמע דאי"צ להדליק כלל, וכתב שגם בדברי המרדכי שכתב דאי"צ להדליק ולברך יל"פ שאי"צ להדליק כלל, אמנם הרבה אחרונים פסקו כהמג"א דמחויב להדליק בלי ברכה, וכ"מ הלשון שאשתו מברכת בשבילו ולא שמדלקת בשבילו, וכ"פ במשנ"ב (סקל"א).

ב. בביאור"ל (ד"ה בחורים) הביא מהרבה אחרונים דפירשו דאף ברישא מיירי בנשוי, ובחורים אין הכוונה שאינם נשואים, והחילוק בין הרישא לסיפא הוא אם הוא נמצא אצל אשתו בביתו או שנסע ללמוד חוץ לביתו במקום אחר. אבל בדרך החיים (הובא בביאור"ל שם) מבואר שהחילוק בין הרישא לסיפא הוא, דברישא מיירי באינו נשוי ובסיפא בנשוי, ומש"כ שהוא אצל אשתו הוא לאו דוקא, ואפילו אם אינו אצל אשתו כל שהוא נשוי אי"צ להדליק ולברך בחדרו. ופסק במשנ"ב כרוב האחרונים דלא כדה"ח.

והנה לכאורה ב' הנידונים תלויים זב"ז, שהרי נשוי יוצא ידי חובת הגוף במה שאשתו מדלקת בביתו, [כמש"כ בס"ז דאם הוא נשוי אי"צ להשתתף], ואין טעם לחייבו להדליק בחדרו אלא משום חובת הבית להדליק בכל החדרים, והשתא אם ברישא מיירי בנשוי מוכח דיש חובה להדליק בכל

החדרים, ושייך לברך ע"ז, וא"כ אף בסיפא מחוייב להדליק, ורק אין מברך משום דברכת אשתו פוטרת את כל החדרים, וכמש"כ בביאור"ל. ולדברי הא"ר דבסיפא אין מחוייב להדליק, מוכח שאין חיוב להדליק בכל החדרים, אלא סגי שמדליק בחדר אחד בלבד, וא"כ צ"ע אמאי ברישא מחוייב להדליק, ועל כרחק דברישא מיירי באינו נשוי שעדיין לא יצא ידי חובת הגוף, ולכן מחוייב להדליק בחדרו בברכה משום חובת הגוף.

אבל באמת זה אינו נכון, דבדה"ח מפורש בהדיא כדברי המג"א דגם בסיפא צריך להדליק ורק אין מברך, ואע"פ שהוא סובר דאם הוא נשוי אינו מברך אפילו כשהוא חוץ לעיר. וטעם הדבר דהוא סובר דלא נתקנה הברכה אלא על חובת הגוף ולא על חובת הבית, ולכן אם הוא נשוי לעולם אינו מברך, דיוצא יד"ח הגוף בהדלקת אשתו, וזהו שאמרו דהיא מברכת בשבילו, ומ"מ מחוייב להדליק בחדרו משום חובת הבית בלי ברכה.

וגם לשיטת הא"ר דבסיפא אינו מדליק כלל לא מוכח כהדה"ח דרישא בפנוי, די"ל דגם רישא בנשוי ויוצא יד"ח הגוף בהדלקת אשתו, ומ"מ מחוייב להדליק בחדרו, דבודאי איכא חובת הבית מלבד חובת הגוף, ואפילו אם יצא יד"ח הגוף מ"מ מחוייב שיהיה לו אור בביתו, אלא דאי"צ להאיר בכל החדרים, אלא סגי שיש לו נר בחדר אחד, דזוהי המצוה שיהיה לו מקום מואר לשבת, וממילא כשהוא אצל אשתו סגי שיש לו נר במקום שהיא הדליקה, אבל אם הוא חוץ לעיר הרי אין לו שום בית מואר בעירו, ומחוייב משום חובת הבית להדליק בחדרו בברכה, אף שכבר יצא יד"ח הגוף בהדלקת אשתו.

נמצא שיש כאן ב' פלוגתות בין הדה"ח לשאר אחרונים. א. אם הברכה נתקנה רק על חובת הגוף או אף על חובת הבית. ב. אם חובת הבית רק שיהא לו נר בחדר אחד או בכל החדרים. ובמשנ"ב פסק דצריך להאיר בכל החדרים, ושמברכים על חובת הבית גם כשכבר יצא יד"ח הגוף. והא דכשהוא אצל אשתו אינו מברך על מה שמדליק בחדרו הוא משום שכבר יצא בברכת אשתו, [ויש להאריך בפרט זה איך מועילה הברכה לכל החדרים, ואכ"מ]. ולשיטת המשנ"ב ה"ה לכאורה שאם כבר הדליק נר אלא שעתיד לכבות

בתחילת הלילה, מחוייב להוסיף נר שידלק עד שילך לישון ומברך עליו, [אם לא שבירך על הנר הראשון ופטר בברכתו אף נר זה].

ובשבת הלוי (ח"א סי' נא) כתב דהברכה נתקנה רק על חובת הגוף ולא על חובת הבית, ולכן אם כבר יצא יד"ח הגוף ומדליק בשאר החדרים מדין חובת הבית אינו מברך ע"ז, וגם אם כבר היה דלוק אי"צ לכבות ולחזור ולהדליק. ובתשובה אחרת (ח"ג סי' כד) הוסיף עוד דכל החיוב להדליק בכל החדרים אינו מדינא אלא הידור מצוה בעלמא, שהרי בתשב"ץ וכלבו איתא דמי שהוא אצל אשתו אי"צ להדליק בחדרו, כמו שהביא בא"ר, ובא"ר כתב דאף לשון המרדכי והשו"ע יל"פ כן, וכן משמע ביש"ש שהובא במטה משה שאינו אלא דקדוק מצוה, וזהו הנהגת רב שיזבי דהוה רגיל בשרגי טובא, וא"כ מש"כ המג"א דצריך להדליק בכל החדרים ג"כ הכוונה כן, שהרי מקורו במטה משה הנ"ל, וכן מש"כ בסקי"ד דמי שהוא אצל אשתו צריך להדליק בחדרו אינו חיוב מדינא. והוסיף דלא ראה במשנ"ב דבר שמתנגד לזה. עכ"ד השבט הלוי.

והנה מש"כ דאין מברכין אלא על חובת הגוף, זה תלוי בפלוגתת הדה"ח עם האחרונים שהובא בביאורה"ל, וכמש"נ לעיל, דלפי האחרונים דבחורים מיירי בנשואים, מבואר דאף שכבר יצא יד"ח בהדלקת אשתו, מ"מ מברך על מה שמדליק בחדרו. ומ"מ אכתי י"ל דאף דמברכין על חובת הבית מ"מ אין חובת הבית אלא להדליק בחדר אחד, וכמש"כ לעיל ע"פ הא"ר, ולכן עיקר דינו של השבט"ל אינו סותר למשנ"ב בזה.

אמנם מהביאורה"ל מוכח שלא כדבריו, שכתב דמי שהוא אצל אשתו אי"צ לברך בחדרו משום דהברכה של אשתו פוטרת את כל החדרים, וכמו בבדיקת חמץ, ויסוד הדברים מהגר"ז ז"ל שכ"כ בהדיא (בסט"ו), ומבואר בדברי הגר"ז ז"ל והביאורה"ל דיש חיוב גמור להדליק בכל החדרים וטעון ברכה, וכ"ה פשטות לשון המג"א שחיובא הוא ולא הידור בלבד, וגם מהמט"מ אין הוכחה להיפך. אלא שכ"ז דלא כהתשב"ץ וכלבו ואר"ח שבדבריהם מבואר דאין חיוב כלל להדליק בכל החדרים, וכמש"כ הא"ר ושבט"ל. ומש"כ השבט"ל שאין המשנ"ב חולק ע"ז, דבריו צ"ע.